

TÜRK DİLİ 1

7.DERS: ANLATIM BOZUKLUKLARI

Hilal TUFAN

- Bir cümle anlam yönünden açık ve duru, anlatım yönünden yalın, dilbilgisi kurallarına uygun, noktalama yönünden eksiksiz olmalıdır. Bu özellikler yoksa cümle, anlam ve anlatım yönünden bozuk olur.

Duru anlatım ne demektir?

Duru cümle gereksiz sözcüklerden, gereksiz uzatmalardan arınmış cümledir. Duru bir anlatımdan tek bir sözcük çıkarılamayacağı gibi, böyle bir anlatıma tek bir sözcük de eklenemez.

Örnek: Sanatçının durumu ile ilgili olarak değişik yorumlar yapıldı. (Bu cümleden "olarak" kelimesini çıkarttığımızda cümlenin anlamı bozulmaz ve cümle duru olur.)

Açık anlatım ne demektir?

Anlatılanın kuşkuya, belirsizliğe yer vermeyecek biçimde anlaşılır olma özelliğidir. Değişik yorumlara açık hem şu hem bu anlama gelen anlatım açık değildir.

Örnek: Doktorun tedavi biçimini beğenmediğini söyledi. (Bu cümlenin öznesinin kim olduğu belli değildir. Açıklık söz konusu değildir.)

Anlatım Bozukluđuna Sebep Olan Yanlışlar

- 1.Birbiri ile karıştırılan sözcükler
- 2.Yanlış anlamda kullanılan sözcükler
- 3.Gereksiz kullanılan sözcükler
- 4.Anlamca birbiri ile çelişen sözler
- 5.Dilbilgisi ile ilgili yanıřlar
- 6.Deyim kullanırken yapılan yanışlılıklar
- 7.Noktalama işaretleri ile ilgili yanışlılıklar
- 8.Eklerle ilgili yanışlılıklar
- 9.Mantık hataları
- 10.Kelimenin yanış yapılandırılmasından kaynaklanan hatalar

1. BİRBİRİ İLE KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER

- ▶ Kazada yaralananların ölme **şansı** pek yok.
Durumları iyiye gidiyor.
- ▶ Bütün bu yasalara **bağımlı** kalınmalı.
- ▶ Bu **resimde** çok güzel çıkmışsın.
- ▶ Yeni kurulan mahallelerde büyük apartmanları birbirine **yaklaşık** olarak yapmışlar.

- ▶ Burada ileriye dönük bir **saplantı** yapmadan geçemeyeceğim.
Genellikle üç aydan daha az **sürekli** işlerde
- ▶ çalıştı.

- Polisin **yetkisi** huzuru sağlamaktır.
- Polonya, sanat alanında **azımsanacak** bir ülke değildir.

2. YANLIŞ ANLAMDA KULLANILAN SÖZCÜKLER

Tek başına anlam taşıdığından, anlatımın temel ögesinin sözcük olduğu söylenebilir. Sözcük, anlatım olayının yapı taşıdır. Yanlış seçimi ve kullanımı anlamı farklılaştırır. Bazı sözcükler birden fazla anlam taşır, bazılarının anlamları mecaz yoluyla daha da çoğalır. Anlamı çoğalan sözcüklerin kullanımı da çok özen ister.

Örneğin "çıkmaq" sözcüğünün elliye yakın anlamı vardır. Onu bu anlamlardan hangisi ile kullandığımızı çoğu kez, tümcenin diğer sözcükleri, komşu tümceler, hatta konu belli eder. Ama bazen hangi anlamda kullanıldığı okuyucunun yorumuna kalır. Farklı okuyucular farklı yorum yapabileceği gibi aynı okuyucu "şunu mu bunu mu" demek istedi düşüncesiyle farklı yorumlara ulaşabilir. Bu durumlarda yazanın anlatmak istediği başka, okuyucunun anladığı başka olabilir.

- ▶ Çünkü farklı düşünceler insanlara yenilikleri göstermeye sebepe olur.
- ▶ Öğrenci sayısının kalabalık olması bu sonucu doğuruyor.
- ▶ 10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü törenlerle kutlandı.
- ▶ O çok şıktır; her şeyi giyse yakışır.
- ▶ Diziler, suç oranının artmasına katkıda bulunur.

- ▶ Söyleyeceğim tek kelime var: Benimle uğraşmasınlar.
- ▶ Üzücü bir olay sonucu jokey düşüyor.
- ▶ Şimdi sizlere yarınki programımızdan bazılarını hatırlatıyoruz.
- ▶ Toplumsal bazı huylar nedeniyle sokaklara yansıyan görüntüler farklılaşır. ("alışkanlık" yerine kullanılmış.)

Medyadan bir örnek:

- Bizi nasıl seviyorlar. Suratlarına baktığımız zaman sevgi kıvılcımları üzerimize sıçrıyor. (İbrahim Tatlıses)

3. GEREKSİZ KULLANILAN SÖZCÜKLER

Cümlede hangi sözcüklerin gerekli, hangilerinin gereksiz olduğunu anlamak için şöyle yapabilirsiniz: Bir sözcüğü cümleden çıkarıp öyle okuyunuz. O sözcük olmayınca söylemek istediğimizde bir eksiklik kalıyorsa ya da cümlenin anlamında bir değişiklik oluyorsa demek ki o sözcük gereklidir. Değişiklik olmuyorsa gereksizdir. Böyle fazla sözcükleri cümleden atarak cümlenizi duru ve doğru bir cümle haline getirebilirsiniz.

- ▶ Türkçe dilini konuşan bizler tarihte ve günümüzde Türk olarak biliniyoruz.
- ▶ İnsanlar ilk var olduklarından beri konuşuyorlar mı?
- ▶ Sınıfa üç tane öğretmen geldi.
- ▶ İki kardeşten en büyüğü okul birincisi oldu.
- ▶ O zaman yaşamdan hiçbir lezzet ve tat alınmaz.

- ▶ Genç delikanlılar dizideki karakterlerin tavır ve davranışlarını örnek alır.
- ▶ Haberciler, futbol haricindeki diğer spor branşları ile ilgili fazla haber yapmıyorlar.
- ▶ Konuyu kısaca özetlemek gerekirse...

- ▶ Çünkü ayrıntı ve detay ile dolu bir sunumdu.
- ▶ Günden güne insanın alım gücü biraz daha artıyor.
- ▶ Malı geri iade etti.

- ▶ Daha fazla dayanamayıp kendini intihar etmiş.
- ▶ Size teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.
- ▶ Olanları gözümle gördüm.
- ▶ Siz, ABD Birleşik Devletleri henüz yokken...

- ▶ ÖSS sınavı
- ▶ GAP projesi
- ▶ RTÜK kurulu

ANLAMCA BİRBİRİ İLE ÇELİŞEN SÖZLER

- ▶ Arada bir yanıma gelir, onunla sık sık dertleşiriz.
- ▶ Bu eser aşağı yukarı tam beş yüz yıllıktır.
- ▶ Bu yarışmaya birer yıl arayla üç kez üst üste katıldım.
- ▶ Eminim o da bu işe çok üzölmüş olsa gerek.

5. DİLBİLGİSİ İLE İLGİLİ YANLIŞLAR

Öge eksiklikleri:

- ▶ Görevimiz sana geçmişini unutturmak; yurduna ulusuna faydalı bir insan yapmaktır. (İkinci cümlede "seni" yani belirtili nesne eksik)
- ▶ Seni arabamla evinden alıp muhteşem bir gün yaşatacağım. (İkinci cümlede sana yani dolaylı tümleç eksik)
- ▶ Sanığa yumruk atan ve ağlayan şoföre engel olunarak odadan çıkarıldı. (Cümlenin öznesi belli değil.)

Yüklem yanışları:

- ▶ Kitap okumayı az, ders çalışmayı hiç sevmez. (Sıralı cümlelerde yüklemlerden biri olumlu biri olumsuz ise yüklemlerden biri düşünölüp aynı yükleme bağlanmaz.)
- ▶ Dürüst biri olduğundan dün de bugün de kuşkuya düşmüyorum. (Sıralı cümlelerde özneler farklı ise yüklemlerden birindeki kip ve zaman ekleri düşürülemez.)
- ▶ Fikirlerinde ısrarlı fakat inatçı değildi. (Yüklemi ad soyundan olan sıralı cümlelerde yüklemlerden biri olumlu, diğeri olumsuz ise birinci cümledeki ekeylem düşmez.)

Özne -yüklem uyumsuzluğu:

- ▶ Bu düşünceler geçerliliğini yitirdiler. (Nesne, bitki, hayvan adları ve soyut kavramlar çoğul eki alarak özne olduklarında yüklem tekil olur.)
- ▶ Bademciklerim şiştiler. (Gövde parçaları ya da organ isimleri çoğul eki alıp özne olduklarında yüklem tekil şekillenir.)
- ▶ Gülüşmeler başladılar. (Eylem adları çoğul özne olduklarında yüklem tekil olur.)
- ▶ Her soru sorulabilir, cevapsız bırakılamaz. (Hiçbiri, hiç kimse gibi olumsuzluk bildiren belgisiz zamirler özne olduğunda yüklem olumsuz çekimlenir.)

- Yeryüzünde bir sen bir de ben varım.

(Özne 1. tekil şahıs ve 2. tekil şahıs yani "biz" olduğu için yüklem "varız" şeklinde yazılmalıydı.)

Dikkat: Türkçede ne....ne bağlacı ile kurulan cümlelerde çoğu kez hata yapılmaktadır. Bu bağlaç, cümleye olumsuz bir anlam kattığından yüklem olumlu olmalıdır. Ancak yüklem başa alınırsa ya da araya olumsuzluk bildiren bir zarf ya da koşul bildiren bir söz öbeği girerse yüklem olumsuz olabilir.

- ▶ *Ne bugün ne de yarın bizi ayırabilirler. (Doğru)
- ▶ *Ne bugün ne de yarın bizi **asla** ayıramazlar. (Doğru)
- ▶ ***Ayıramazlar** bizi ne bugün ne yarın. (Doğru)
- ▶ *Ne bugün ne yarın bizi ayıramazlar. (Yanlış)

Tamlama yanışları:

- ▶ Gazetelere ilan vererek tanıtılmasını sağladı. ("Gazetelerin tanıtılmasını" olacak.)
- ▶ Klasik ve Türk müzięi çok sever. ("Klasik müzik ve Türk müzięi" olacak.)
- ▶ Öğretmen, öğrencilerin eğitilmesinde büyük sorumlulukları vardır. ("Öğretmenin" olmalı.)
- ▶ Okuduklarını ezberlemek değil, tartışarak özümşenmesini sağlamak gerekir. ("Okuduklarının özümşenmesini" olmalı.)

- ▶ Vergilerin yeni sisteme göre toplanacağını sağlayacaklar. ("Toplanacağını" değil "toplanmasını" olmalı.)
- ▶ Ahmet Bey derneğimizin üye ve ikinci başkanıdır. ("Derneğimizin üyesi" olmalı.)
- ▶ Öğütlerinizden hepsini kulağıma küpe yaptım. ("Öğütlerinizden" değil "öğütlerinizin" olmalı.)

Fiilimsi ile ilgili yanlışlar:

- ▶ Kısa boylu ve yetenekli olmayan biri de gönlünü basketbola kaptırabilir. ("Kısa boylu olan" olmalı.)
- ▶ Evinin eşyalarının noksan ve maddi durumunun da çok iyi olmaması onu üzüyordu. (Evinin eşyalarının noksan olması olmalı.)

6. DEYİM KULLANIRKEN YAPILAN YANLIŞLAR:

- Feyza Hepçilingirler "Türkçe Off" kitabının "Çok Çiçeğiniz Burnunda Sizin" bölümünde deyimlerden ve yapılan yanlışlardan şöyle bahsediyor: *"Deyimler, Türkçenin vazgeçilmez bir anlatım olanağıdır. Öyle durumlar vardır ki sözcükler çizmek istediğiniz görüntüyü anlatmakta yetersiz kalır; oysa uygun bir deyim biliyorsanız hem iletmek istediğiniz anlamıiletmiş hem de sözünüze kültürel bir tabanla destek vermiş olursunuz."*

- *Deyimler yaşanmışlığı, deneyimi, o dili konuşan insanların yaklaşım tarzını içerdği için o durumun yüzyıllar boyu karşılaşılan bir durum olduğunu kendiliğinden kanıtlar ve sizi bir kez daha haklı kılar. Bir dilde deyimlerin çokluğu dilin hem eksikliğinin hem de zenginliğinin kanıtıdır. Eksiklik; çünkü deyim ortaya çıkışında dilin anlatıma yetmezliği söz konusudur. İletilmek istenen durumu ya da davranışı durumu ya da davranışı içeren sözcüklerin eksikliği, halkı deyim yapmaya itmiştir. Ancak deyim ortaya çıkışı ile o anlam açığı kapandığı yeni bir anlatım olanağı yaratıldığı için tam da bu noktada dil, eskisine göre daha zengin bir dildir artık.*

Deyimlerin yanlış kullanımına örnekler

- ▶ Onu elinde oynatıyormuş. ("parmağında oynatmak" deyimi yanlış kullanılmış.)
- ▶ Fasulye oda bakla sofa. (Küçük yerler için benzetme amaçlı kullanılan deyimın doğrusu: Nohut oda bakla sofadır.)
- ▶ Çok güzelsiniz, deyince üzerine alındı. ("Üzerine alındı." değil "Üzerine aldı." olmalı.)

- ▶ Ağzına bir kaşık bal çaldılar. (Ağzına bir parmak bal çalmak deyimini yanlış kullanılmış.)
- ▶ Oyunlarına düşmemek için dikkatli davranıyordu. (Oyunlarına gelmemek deyimini yanlış kullanılmış.)
- ▶ Bu güzel bestelerin hepsinde sanatçının parmağı var. (Bir işte parmağı olmak deyimini olumsuz bir anlamda kullanılmalıydı.)

7.NOKTALAMA İŞARETLERİ İLE İLGİLİ YANLIŞLIKLAR

- ▶ Oku baban gibi eşek olma. (Virgülün kullanımı ile babayı bilgili hale getirip eşek olmaktan kurtarıyoruz.)
- ▶ Toprak yolun kenarına yığılmıştı. ("Toprak" kelimesinden sonra virgül konmalı. Yoksa anlam belirsizleşir.)

- ▶ Küçük ağacın altına oturmuştu. (Küçük olan ne ya da kim?)
- ▶ Dilenci kadından para istedi. (Kim kimden para istiyor? Bu belirsizlik virgül ile düzeltilebilir.)
- ▶ Öğretmen kızın yanına geldi. (Öğretmen olan kim, belli değil.)

8.EKLERLE İLGİLİ YANLIŞLIKLAR

İyelik ekinin gereksiz kullanımı:

- ▶ Canısı1, canısı1 ömrümün yarısı1...
- ▶ Birisi benden yardım istiyor.

Not: Türkçede iki iyelik eki aynı kelimeye peş peşe getirilmez.

- ▶ Sergideki resimlerimin tamamı kendi eserimdir. (Bu cümlede de gereksiz bir kullanım vardır.)

-ler ekinin yanlış kullanımı:

- ▶ Birçok günler ondan haber alamadım.
(Belgisiz sıfat ile kurulan bu tür tamlamalarda isim tekil olur.)
- ▶ Bu tür düşünceler beni rahatsız ediyorlar.(Özne insan dışında bir varlık olduğunda yüklem tekil olur.)

-arak, -erek ekinin yanlış kullanımı

- ▶ Tek tek basaraktan, bade süzerekten. (zarf-fiillerden sonra hal durum eki olan -den,-dan gelmez. Bu cümlede yanlış yapılandırılan kelimelerden de bahsedebiliriz.)

İlgi ekinin gereksiz kullanımı:

- ▶ Yoldaki kazılan çukurları dolduruyorlar. (İlgi eki olan -ki gereksiz)
- ▶ İnsanın hangi yaşta olursa olsun kendini durmadan eğiten bir düzeye vardı mı genç sayılır. (ilgi eki olan -in gereksiz)

9.MANTIK HATALARI

- ▶ Boğulursanız gebertirim.
- ▶ Ankara'nın muhtarı karşılandı.
- ▶ Şeftaliye dokunamam, onu yemem bile.
- ▶ Bütün bildiklerimi ve bilmediklerimi ona öğretmek istiyorum.
- ▶ Yine bir sürpriz yapıp eşiyle birlikte yat turuna çıkması hiç de sürpriz değil.
- ▶ Olağanüstü bir olay; gözümle görmesem enteresan gelirdi.

10.KELİMENİN YANLIŞ YAPILANDIRILMASINDAN KAYNAKLANAN HATALAR

- ▶ İnsanların erdemlikli davranması gerekir.
- ▶ Manavcılık yapıyormuş.

ANLATIMDA BAŞARILI OLMAK İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Cümleyi iyi tanımalı, kavramalı, giderek de yetki ile kullanabilmelidir. Bunun için:

- ▶ a. Cümlelerin öğelerini iyi kavramalıdır.
- ▶ b. Eylemle ek eylemi bütün ayrıntıları ile öğrenmelidir.
- ▶ c. Eylemlerin çatı özelliklerini bilmelidir.
- ▶ d. Sözcük türlerini tanımalı, ismin durum eklerini doğru kullanmalıdır.
- ▶ e. Yüklem- özne uygunluğu kurallarını bilmelidir.

- ▶ f. Sözcükleri cümle içinde yerinde kullanmalıdır.
- ▶ g. Uzun cümleler kurmaktan kaçınmalı; işlek, kıvrak ereği kestirmeden anlatan kısa cümleler kurmalıdır.

ALİŞTIRMALAR

Aşağıdaki cümlelerin altına doğrusunu yazınız.

- ▶ 1. Bu farklılıklar bazen kavgalara, savaşlara, bazen de hoş durumlara yol açabilir.

.....

- ▶ 2. Hindistan'da okulların ve sinemaların tamamen tedbir için kapatıldığını ve paniğe gerek olmadığı bildirildi.

.....

▶ 3.Bana gerçekten büyük bir fırsat önerdi.

.....

▶ 4.Özelliklen sormak istediklerinizi sorun.

.....

▶ 5.Şu anda durum oldukça gergin vaziyette.

.....

Kaynakça

- ▶ **1.Aksoy, Ömer Asım, "Dil Yanlışıları", Adam Yayınları, Temmuz 1991**
- ▶ **2.Hepçilingirler, Feyza, "Türkçe Off". Everest Yayınları, Kasım 2005**
- ▶ **3. Olgun, Yusuf, "Türk Dili Kompozisyon", Sümer Kitabevi, yeniden gözden geçirilmiş 8.baskı**
- ▶ **4.Kişisel ders notları**

Dersimiz bitmiştir. Teşekkürler

